

ЩОДО ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ФАКТИЧНОГО ПОДРУЗЖЯ

Згідно з ч. 1 ст. 74 Сімейного кодексу України, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними [1, ст. 74].

З положень даної норми вбачається, що стосовно майна, набутого фактичним подружжям за час спільного проживання, діюче сімейне законодавство дає можливість обрати відповідний правовий режим: законний (легальний) та/чи договірний. Законний правовий режим передбачає, що комплекс прав і обов'язків фактичного подружжя щодо майна, порядок придбання та відчуження цього майна, правомочності щодо його володіння і використання, а також розмір відповідальності за спільними і особистими боргами визначаються чинним законодавством [2, с. 5]. У разі виникнення спору між сторонами він розглядається відповідно до чинного цивільного та сімейного законодавства. Що ж до договірної правової системи, то він передбачає, що права і обов'язки фактичного подружжя щодо їх спільного і особистого майна, а також питання їх відповідальності за боргами визначаються самими сторонами правовідносин шляхом укладання спеціального договору. Положення даного договору не повинні суперечити загальним принципам та

основним вимогам, що висуваються до правочинів цивільним законодавством (ст. 203 ЦК України [3, ст. 203]), при цьому при виникненні спору між фактичним подружжям їх майнові права, обов'язки та відповідальність визначатимуться в першу чергу саме з урахуванням положень цього договору.

Вбачається, що положення ч. 1 ст. 74 СК України, в тій частині, яка надає право фактичному подружжю встановити правовий режим майна за домовленістю між собою, цілком та повністю відповідає загальним принципам сімейного законодавства, згідно з яким подружжя можуть укладати між собою всі дозволені законом майнові угоди.

Так, ст. 93 СК України встановлює, що майнові відносини між подружжям, їх майнові права та обов'язки визначаються та регулюються шлюбним договором. При цьому ст. 94 СК України містить імперативну вимогу, згідно з якою шлюбний договір повинен укладатися у письмовій формі і нотаріально посвідчуватися [1, ст.ст. 93, 94].

Статтями 208, 209, 220 ЦК України встановлено, що у письмовій формі належить вчиняти правочини, щодо яких законом встановлена письмова форма. Правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю сторін. У разі недодержання сторонами вимог закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним [3, ст.ст. 208, 209, 220].

Виходячи з положень даних норм, цілком зрозуміло, що недотримання подружжям чи особами, які мають намір укласти шлюб, імперативних вимог щодо письмової форми шлюбного договору та його нотаріального посвідчення тягне за собою його нікчемність — не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

Проте, що стосується редакції ч. 1 ст. 74 СК України, а саме вимог даної норми до форми правочину, за яким жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, можуть визначити правовий режим спільно набутого майна, уклавши письмовий договір між собою, то тут законодавець не потурбувався про надання таким особам гарантій дотримання умов та належного виконання

такого правочину його сторонами в майбутньому. Так, недотримання нотаріальної форми для цього виду правочину (на відміну від шлюбного договору) не тягне за собою його нікчемність. Натомість відсутність нотаріального посвідчення як гарантії захисту прав та законних інтересів учасників правочину, зокрема в момент його укладання, часто може стати підставою для вираження недовіри щодо його дійсності. Відповідно до ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою — третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу [3, ст. 215]. Таким чином, відсутність вимоги закону про нотаріальне посвідчення письмового договору, який укладається між фактичним подружжям щодо правового режиму майна, набутого за час спільного проживання, тягне за собою високу вірогідність того, що один з фактичного подружжя матиме намір звернутися до суду з позовом про визнання такого договору недійсним з підстав, передбачених ст. ст. 225, 229, 230, 231, 233 ЦК України. Зазначені статті встановлюють, що такий договір може бути визнаний судом недійсним за позовом однієї зі сторін правочину, а в разі її смерті — за позовом інших осіб, чії цивільні права або інтереси порушені, якщо суду буде надано відповідні докази того, що правочин було вчинено за однієї з наступних умов: або дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними; або особою, яка помилилася щодо обставин, які мають істотне значення (вчинення правочину під впливом помилки); або одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення (вчинення правочину під впливом обману); або особою проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку другої сторони або з боку іншої особи (вчинення правочину під впливом насильства); або особою під впливом тяжкої для неї обставини і на вкрай невігідних умовах (вчинення правочину під впливом тяжкої обставини) [3, ст. ст. 225, 229, 230, 231, 233].

Правова природа перелічених вище правових підстав з практичної точки зору є такою, що передбачає можливість наводити

суду досить різноманітні, суперечливі, недопустимі докази, які часто не дають суду можливості встановити фактичні обставини справи, або дають суду можливість ухвалення суб'єктивного рішення.

Натомість наявність нотаріального посвідчення правочину є вагомою гарантією дотримання як сторонами, так і самим нотаріусом під час вчинення та посвідчення договору вимог ст. 203 ЦК України. Так, у випадку розгляду судом справи про визнання нотаріально посвідченого договору недійсним нотаріус обов'язково повинен бути залучений до розгляду в справі в якості співвідповідача з обов'язковим залученням до матеріалів судової справи витягів з нотаріальної справи. В разі встановлення судом незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, внаслідок яких правочин буде визнано судом недійсним та встановлено заподіяння шкоди, статті 27, 28 Закону України «Про нотаріат» передбачають обов'язок приватного нотаріуса (або страхової компанії, з якою приватним нотаріусом укладено договір страхування цивільно-правової відповідальності) відшкодувати завдану майнову шкоду в повному розмірі [4, ст.ст. 27, 28].

Отже, з метою недопущення зловживання правом, захисту прав та законних інтересів осіб, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою та мають намір визначити письмовим договором правовий режим майна, набутого за час спільного проживання, вбачається необхідність доповнення норми ч. 1 ст. 74 СК України вимогою про його обов'язкове нотаріальне посвідчення.

З урахуванням викладеного пропонуємо викласти текст ч. 1 ст. 74 СК України в наступній редакції: «Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим нотаріально посвідченим договором, укладеним між ними».

Розділ 5. Проблеми сімейного права

Література

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
2. Жилінкова І. В. Шлюбний контракт. — Харків, 1995. — 172 с.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
4. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.